

Företagsdemokrati och åsiktsföretag

Professor Strömholms artikel är en fortsättning på den om "Etermedia och extremism", som Svensk Tidskrift publicerade i sitt förra nummer. Nu analyserar han den makt som vissa grupper i olika ställningar förskaffat sig, utan vare sig kompetens eller erfarenhet. Den "nya journalistrollen" åberopas av dem som "går före" och som inte skyr några medel då de vill leda, eller missleda, allmänheten. Universitetens företagsdemokrati uppvisar skrämmande avarter. Särskilt uppmärksammar han extrema gruppers maktutövning inom Sveriges Radio. I själva verket borde de betala sin skyddade monopolställning med att ej få delta i viss beslutsfattning inom företaget. Samtidigt understryker Strömholm, att vilka metoder man än tillgriper vid en sanering, måste man alltid skydda yttranderätten.

I den senaste diskussionen om "vridningen" i massmedia har från flera håll som ett argument mot kritik framförts tämligen oprecisa hänvisningar till den "nya journalistrollen". Om termen har viss enighet rått. Det har varit större variation beträffande innebörden.

De flesta människor i ett "öppet" samhälle av modern västerländsk typ torde vara överens om att det finns en "journalistroll" på den samhällsliga scenen och att pjäsen inte fungerar gott om denna roll inte spelas väl. Den centrala uppgiften är att tillhandahålla information, som är i möjligaste mån sann och som i möjligaste mån representerar ett urval av den totala och helt oöverskådliga informationsmassan, som är väsentligt för allmänheten i stort eller för den speciella grupp journalisten då vänder sig till. Om yrkesrollens innehavare därutöver förmår kommentera informationen, dvs klarlägga orsaker och påvisa verkningar samt ställa materialet i relation till bestämda värderingar, är detta givetvis en fördel, förutsatt att dessa kommentarer står på en godtagbar intellektuell och kunskapsmässig nivå och formuleras i god tro. Journalisten är allmänhetens tjänare, hans strävan är att förbättra underlaget för opinionsbildning och beslut. Att tjänarrollen inte alltid spelas med diskretion och ödmjukhet får man ta på köpet. Spelet står i brådskans tecken; skall det skötas riktigt, innebär det ofta konflikter med olika makthavare, för vilka information och kommentar är obekväma, eller med uppdragsgivaren-allmänheten, för vilken det

ofta nog är bekvämast att sova gott utan alltför uppskakande information.

Men journalisten förblir tjänare. Tanken, att han skulle servera agitation hellre än information och strunta i sanningen för att hålla andan uppe hos läsarna, är oförenlig med den demokratiska opinionsbildningens principer. Den vittnar om förtakt för den allmänhet man föredrar att influera i stället för att informera.

Att journalistrollen sådan jag försökt skissera den skulle vara "ny" är en orimlig överdrift. Den har fullgjorts, med växande framgång och integritet, under åtminstone det dryga århundrade under vilket vi har haft en modern press. När Ortmark säger, att "den bäste journalisten från makthavarsynpunkt" är "en foglig journalist, en stillsam rövslickare" är det ett uttalande som, sannolikt med annat förbehåll, kunnat fällas av tusentals svenska pressmän alltifrån Hiertas dagar.

Vad som förefaller "nytt" i de uttalanden som förekommit här och var från de företrädare för massmedia, som yttrat sig i diskussionen om "journalistrollen", är idén att det skulle ankomma på massmediernas folk att "gå före", att "visa vägen".

I en mening har dugande journalister säkert alltid "gått före" och har goda möjligheter att göra det idag. Det är sällan de enskilda medlemmarna av allmänheten har förmåga, tid eller krafter att överblicka problem i stort. Den enskilde kanske suckar över att hans badsjö blivit oanvändbar men drar inga vittgående slutsatser av förhållandet. En tidning kan

sammanställa liknande information från hela landet och därmed visa problemets vidd och skapa underlag för en opinion. Genom egna medarbetare eller experter kan den påvisa orsaker och konsekvenser på ett sätt som upplyser om orsakssammanhang och handlingsmöjligheter.

Något helt annat är att massmediernas företrädare på goda eller dåliga grunder — som inte redovisas eller som predikas utan hänsyn till motargument — omfattar ett bestämt och allomfattande program för hur samhället ser ut och skall se ut och på den grundvalen låter information och kommentarer ensidigt väljas och "vinklas", så att detta program och dess företrädare får stöd. Då är det inte längre fråga om information utan om verklighetsförfalskning, inte om opinionsbildning utan om inpiskning.

Huruvida sådant pågår är i ett samhälle av kompakt överinformation ofta vanskligt att fastställa. Det finns alltid brottstycken av verklighet att utnyttja. Den breda toleransmarginal som massmediernas företrädare — principiellt med fog — gör anspråk på kan systematiskt nyttjas till bristningsgränsen.

Legitimationen

Det är i vårt samhälle vanligt att utan omsvep ifrågasätta med vilken rätt, på vilka grunder, en position åtnjutes eller ett anspråk framställs. Den frågan bör också ställas till dem som talar om en "ny" journalistroll, som skulle rättfärdiga "vinkling" och "vridning". Hur legitimeras den?

Är det i kraft av något allmänhetens uttalade uppdrag som vissa företrädare för massmedia anser sig kunna driva ensidig verklighetsrapportering, tendentiös analys och direkt eller försåtlig idéförkunnelse? Inte gärna. Kan man tala om ett slags "mandat från allmänheten" när det gäller information och kommentar, innebär förfarandet en uppenbar trolöshet mot huvudmannen. Journalisten är inte längre allmänhetens tjänare utan dess manipulerande härskare.

Är det på grund av överlägsna kunskaper och insikter som massmediefolk kan tillåta sig att "vinkla" och "vräda"? För det första vore ett sådant anspråk i de flesta fall ogrundat. Att en ung, sällan speciellt kunnig TV-producent skulle besitta överlägsna insikter om samhälle, ekonomi eller politik är redan av praktiska skäl osannolikt. Även om han skulle kunna framställa sakligt berättigade anspråk på en sådan elitposition, är det svårt att inse varför just han skulle få behålla en privilegierad ställning som läromästare. Om det är någon grupp i samhället som på de senaste tio åren misstänkliggjorts, förhånats och sett sitt inflytande reducerat i beslutsprocesserna, är det just experterna, de särskilt kunniga. Strävan går alltmer i riktning mot att låta "lekmanen", den genomsnittligt eller undergenomsnittligt kunnige och begåvade ta inte blott sitt utan även andras öde i sina händer. I dagens samhälle finns det ingen som helst legitimation för en "ny" journalistroll, vars innehavare gör anspråk på att "gå före" och "visa vägen".

Den reella basen för anspråken är heller inte någon rationellt gripbar legitimation av det slag som avkräves andra samhällseliga rollinnehavare. Där denna reella bas inte helt enkelt är faktisk maktposition, självhävdelse eller opportunism, ligger den i de agerandes orubbliga tro på att ha rätt, i deras lika orubbliga vilja att främja sin sak och i ett resolut förakt för de spelregler som den stora allmänheten sätter värde på. Idén om en självutnämnd revolutionär elit, som på en gång drar med sig och behärskar "folket", har ju gammal hemortsrätt i alla extremiströrelser. Att inte bestämt avvisa en sådan "elits" anspråk är en beskedlighet som demokratin inte har råd med.

Det vore en märklig paradox om samma samhälle, som med iver avvisat erfarenhetens och sakkunskapens anspråk på gehör i så viktiga frågor som uppfostran och utbildning, skulle med foglighet acceptera en handfull människors krav på att med en monopoliserad informations- och åsiktsfabriks hjälp "visa vägen" från ett samhälle, som dessa förkunnare inte ens alltid känner eller förmår analysera, till ett samhälle om vilket ingen vet något annat än att motsvarande försök på andra håll vid jämförliga förhållanden har lett till förtryck och ekonomiskt förfall. Lika paradoxalt vore det om samma människor, som vill ifrågasätta pamparnas — de trots allt folkvalda politikernas, kommunalvärdarnas och organisationsledarnas — rätt att företräda allmänheten, skulle oreflekterat acceptera en självutnämnd och internrekryterad grupps krav på att

styra verklighetsuppfattning och verklighetstolkning.

Erfarenheter från universiteten

Åke Ortmark har pekat på en av de mekanismer, med vilkas hjälp en beslutsam minoritet kan bli i stånd att utöva ett helt oproporportionerligt inflytande: företagsdemokratin. Kan denna tillhandahålla en legitimation för eljest inacceptabla anspråk? Det är med en viss ironi man ser Ortmark, i sina försök att finna botemedel mot extremistdominansen, "vädja till ledningen i berörda enheter" att skapa fora för effektiv självkritik inom företaget.

Så är det då till cheferna, till dessa maktfullkomliga, trötta, arbetstygda, nedspottade, detroniserade översåtar, magistrar och fadersgestalter som snälla gossar vädjar när slagskamparna i den företagsdemokratiska sandlådan visar andra drag än den gode boyscoutens samarbetsvilja och sinne för fair play. Man föredrar despoterna, som man vet är åtminstone upplysta, framför guerillamännens tryckande regemente. Mönstret är urgammalt. Möjligen kan man förvåna sig över att det skulle följas så snabbt. Är det ett nederlag för företagsdemokratin?

Det är inte mycken mening i att här försöka diskutera företagsdemokrati i allmänhet. Vad man än må anse om fenomenet, är den utveckling som fört idén om medbestämmanderätt och samråd till sådan framgång sannolikt ett i stora drag irreversibelt förlopp, som det föga lönar sig att sörja eller jubla över.

Är man av detta om också inte av nå-

got annat skäl beredd att lojalt acceptera idén om företagsdemokrati som allmän princip och som riktmärke för en fortsatt utveckling, gör man säkert denna idé bättre tjänster genom att analysera den i detalj och söka bestämma dess optimala verksamhetsområde och verkningsformer än genom att högljutt kräva principens snabba och generella förverkligande på alla tänkbara områden.

Var och en som i egenskap av "chefs-person" deltagit i att genomföra experiment i samråd och delaktighet, tex sådana som under några år bedrivits vid universiteten, torde ha kunnat konstatera hur lätt det är för den som ogillar experimenten att diskret medverka till att de hopplöst diskrediteras, urholkas och förlöjligas genom överdrifter, vilkas dåraktighet får den i regel oengagerade majoritet som inbjuds deltaga att vända alltsammans ryggen i leda, förakt och avsmak (vilket i sin tur ökar inflytandet för dem hos vilka dårhusmässighet inte är någon alltför fränstötande egenskap — de blir kvar när de andra går). Och var och en som mobiliserat sin ämbetsmannaloyalitet för att försöka hjälpa till att få systemet förnuftigt och livsdugligt vet både hur förkrossande svår, otacksam och misstrodd den verksamheten är och hur mycket lättare den löses när ansträngningarna kan sättas in på öppen och lidelsefri analys av förutsättningar och möjligheter — en analys som inte ens gör halt inför tanken, att även den demokratiska principen kan vinna på att punktvist *avstå* från anspråk på generell tillämpning.

Lika naturligt som det förefaller vara, att frågor om arbetstider, arbetsorganisation i detalj, trivselfrämjande anordningar — vid universiteten t ex undervisningsformer och praktiska detaljer kring examinationen — avgörs i samråd med de närmast berörda, lika orimligt ter det sig att när människor skall bibringas vissa kunskaper och färdigheter vilkas omfattning och kvalitet skall bedömas, med de mått som lång erfarenhet visat lämpliga, på ett sätt som påverkar deras framtid, dessa intresser tillåtes att genom majoritetsbeslut avgöra materialets svårighetsgrad och kravens höjd. Detta är avgöranden som med visshet kan förväntas påverkade av majoritetens bekvämlighet utan nämnvärd hänsyn till de många andra intressen, som överhuvudtaget aldrig kommer till tals i sådana församlingar. Lika befängt är det att de som genomgår en utbildning, som inte är ett självändamål eller ett tidsfördriv, skulle få diktera ämnesval och omfattning alltefter sina egna sympatier eller att de skulle få efter eget behag välja de lärare som skall undervisa och pröva dem. Att förneka sakkunskapens överlägsenhet i det första hänseendet är liktydigt med att förkasta värdet av studier, arbete, kunskap och erfarenhet; att förneka en väsentligt ökad risk för obehöriga hänsyn och obehöriga beroendeförhållanden i det senare hänseendet betyder att man kastar ett par århundradens solid och entydig nationell och internationell erfarenhet över bord.

Vid universiteten — som torde vara särskilt goda observationsplatser för så-

dana fenomen — framträder företagsdemokratins för- och nackdelar med en skärpa, som gör att dessa eljest ganska speciella arbetsplatser förtjänar mer allmänt intresse. Fördelarna: den större öppenheten, en viss uppstramning och sannolikt förbättring av undervisningen, som torde sammanhålla med möjligheterna till öppen kritik, en rad småförbättringar i de ofta häpnadsväckande elementära men viktiga hänseenden som ensamma beslutsfattare kan glömma eller felbedöma, en ökad förståelse för andra grupper situation och problem. Nackdelarna (förutom den avsevärda tidsutdräkten och de ibland chockartade och mänskligt svår påfrestande förändringar i arbetsvillkor och anspråk som drabbat många, vilka valt banan för lugnets och forskningen skull): de ständiga och nyckfulla majoritetsförskjutningarnas konsekvenser i arbetskrävande småfrågor, den ständiga risken för att små beslutsamma minoriteter vinner inflytande och begagnar situationen för sakfrämmande maratoninlägg eller snedvridning av verksamheten. Aldrig blir nackdelarna mer uppenbara än när den söndertjatade betygsfrågan kommer på tal. Den triviala och närliggande frestelsen att utnyttja sin medbestämmanderätt för att göra vägen till köttgrytorna kort och lätt och för att få dåliga prestationer bedömda och diplombehängda på samma sätt som de goda tycks ofta vara oemotståndlig. Och aldrig blir riskerna för missbruk större än när den "folkliga" medbestämmanderätten också innebär inflytande över utnämning och befordran

av dem som sedan efter sakliga grunder skall bedöma sina valmäns prestationer — i hopp om nytt förordnande på grundval av visat välförhållande.

Företagsdemokratin — inte blott vid universiteten — kan lätt bidra till att skapa två karriärer med helt skilda befordringsgrunder: den tysta, som bygger på hårt arbete, fallenhet och goda prestationer, och den larmande, som går via valmöten, stormöten och organisationer. Försvinner möjligheterna till prestationsbedömning och befordran — genom oberoende och ansvariga chefer — blockeras eller ödelägges den första vägen, medan den senare blir ännu bredare. Jag har hört flera åtskilliga teaterchefer tala om den risk för felrekrytering, snedvridning av verksamheten och felbesättning av roller som företagsdemokratiska arbetsgrupper — de envisa medelmåttornas och maktbegävningarnas chans — kan medföra till nackdel för de begåvade, yrkeskunniga men kanske just därför mindre folkära befattningshavarna.

På vissa arbetsplatser — och återigen kan universiteten sannolikt tillhandahålla exempel — vågar man tala om en formlig terror i konformistisk riktning i de företagsdemokratiska arbetsformernas spår. Terror är naturligtvis ett relativt begrepp — inslagna näsor torde ännu så länge utgöra ett bidrag till termens definition till vilket sociologiska institutionen i Lund har ensamrätt — men om man dit räknar sådant lindrigare obehag som skällsord, isolering och de tusen andra små grymheterna med vilka trosvissa, okunniga, enfäl-

diga och oborstade gräsrötter kan pina sina mot kollektiv påverkan värnlösa offer, torde det inte vara omöjligt att uppleta miljöer där forna tiders pennalism och skändningar ersatts av förtryck med andra medel. En vederhäftig och lidelsefri kartläggning av sådana fenomen vore otvivelaktigt ett värdefullt bidrag till den belysning av det svenska samhällets mörka vrår, som massmedierna beflitar sig om, och även en nyttig uppgift för beteendeforskare.

Åsiktsföretagen

Hur det förhåller sig med företagsdemokratin i Sveriges radio-TV vet jag inte. Enligt Ortmarks framställning är det ett av de instrument som utnyttjas för "vridning". Alldeles oavsett hur väl eller illa idén faktiskt fungerar i monopolföretaget, finns vissa principiella synpunkter som förtjänar anföras beträffande företagsdemokratiska beslutsprocesser i informations-, opinions- och underhållningsföretag.

I annat sammanhang ("Sverige 1972", s 239 ff) har jag försökt analysera företagsdemokratin i termer av "närintressen", dvs de omedelbart berörda, tex de anställda, intressen, och "fjärrintressen", dvs mer avlägsna intressenter, i sista hand den stora allmänhetens. Med stark förenkling kan det hävdas, att införandet av företagsdemokratiska beslutsformer ofta innebär en privilegiering av närintressena på fjärrintressenas bekostnad. Den nackdelen motverkas nu i de flesta fall av vissa korrektiv; rör det sig om fö-

retag på en konkurrenspräglad marknad, träder på lång sikt marknadsfaktorena in.

En speciell plats intager monopolföretagen. Marknadskorrektiven saknas. Den anställdes "närintresse" ger honom även i frågor som ofta i hög grad berör den stora allmänheten, "fjärrintressenterna", ett inflytande som kanske mångtusenfalt överstiger det som medborgaren i gemen kan utöva. En speciell ställning intager också vad jag kallat "tendensföretagen", de som sysslar med information, opinionsbildning och underhållning. Det inflytande som en — kanske för allmänheten helt okänd, aldrig framträdande och aldrig kritiserad — medarbetare i ett sådant företag kan utöva genom företagsdemokratiska beslutsprocesser utgör en ännu viktigare privilegiering av "närintresset" i frågor som i högsta grad angår den spridda, maktlösa "fjärrintresserade" allmänheten.

Politikerns, den fria författarens, den enskilda tidningsföretagets ställningstagande i en opinionsfråga innebär en risktagning. Dessa opererar på egen bekostnad. Den anställda, som genom sitt agerande i ett tendensföretags företagsdemokratiska processer påverkar företagets informerande eller opinionsbildande verksamhet, opererar skyddad och okänd. Allmänheten saknar varje möjlighet att reagera.

Är tendensföretaget tillika ett monopolföretag, förstärks den enskilde anställdes möjligheter att genom företagsdemokratiska beslutsprocesser påtvinga allmänheten sin uppfattning i motsvarande mån. Hans röst — inte vid allmänna val men i frå-

gor som kommer dem nära i sak och kan påverka deras utgång — blir likvärdig med tiotusentals eller kanske hundratusentals medborgares röster. Och ändå har denne ende privilegierade kanske inte ens anställts för att överhuvudtaget befatta sig med de frågor han påverkar. Han saknar kanske varje kompetens och varje förankring i de åsikter och värderingar som det omgivande samhället omfattar.

Till slut — inflytandepyramidens smala topp — den enskilde anställda i ett monopolskyddat åsiktsföretag hör till en dominerande handfull åsiktsfränder i de företagsdemokratiska beslutsorganen. Dessa organ fungerar inte väl därför att de övriga anställda, som åtminstone utgör något tiotal eller något hundratal, överhuvudtaget inte deltar i beslutsprocesserna. Låt oss antaga att de aktiva är åtta. Man kan då illustrera med en — givetvis enormt förenklad — sifferlek. I ett land med åtta miljoner invånare har var och en av de handlingskraftiga åtta ett inflytande som motsvarar en miljon "vanliga" medborgares. Detta inflytande är dessutom direkt och omedelbart. Det behövs inga mödosamma korridorvandringar, insändarskrivelser eller uppvaktningar för att göra det gällande.

En sådan ordning förefaller befängd. Ger resonemanget fog för slutsatser?

Det mest radikala vore givetvis att låta företagsdemokratien stanna utanför tendensföretagen, åtminstone de monopolskyddade. Ansvar och beslutsrätt skulle då koncentreras på en grupp av chefstjänstemän, som anställts och befordrats på

grund av kunskaper och dokumenterad förmåga att sköta "journalistrollen" utan missbruk och som kan utbytas eller ställas till ansvar väsentligt lättare än mer eller mindre anonyma kollektiv. Självfallet kunde sedvanliga företagsdemokratiska former komma till användning beträffande frågor som inte avser val och presentation av information, tolkningar och kommentarer. Bristen på medinflytande skulle då vara det pris som massmedias medarbetare fick betala för sin i övrigt privilegierade ställning. Det är möjligt, att en sådan återgång till traditionell ordning rent praktiskt inte står till buds. Till en del är radions och televisionens arbetsuppgifter av skapande natur. Sådan verksamhet sker ej lätt på order. Å andra sidan skulle frånvaron av de institutionaliserade samrådsprocesser, som principiellt ser sig anmärkningsvärda i monopolskyddade åsiktsföretag, rimligtvis inte utesluta informellt samråd. Det har skapats både litteratur, dramatik och televisionsprogram innan samrådsgrupperna uppfanns. På få arbetsplatser torde förutsättningarna för informell diskussion mellan chefer och medarbetare vara mer gynnsamma.

En annan möjlighet vore att korrigera de anställdas enorma överinflytande genom representanter för publiken i samrådsorganen. Det är emellertid inte lätt att se hur "publiken" skulle kunna representeras och hur dess företrädare skulle kunna göra nytta utan att vara fackmän. Närvaron av okunniga, ängsliga och ständigt tjatande publikombud eller organisationsrävar, som ser allt i bud, motbud

och kompromisser, skulle måhända bli en verklig pina i verksamheten. Blir representativiteten dålig genom bristande intresse, kan missförhållanden snarast förvärras. Idén och möjligheter för dess praktiska genomförande vore emellertid otvivelaktigt värda ett studium.

Som en tredje och ev kompletterande möjlighet — den borde kunna övervägas även inom andra representativa organ; den har prövats bl a vid franska universitet — skulle kunna tänkas, att företagsdemokratiska församlingar infördes endast om i valen till sådana inrättningar eller till särskilda förtroendeposter deltagit en bestämd minimiandel av de berättigade, t ex 60 procent, och att stränga regler garanterade sådana församlingars representativitet. Ett lägre deltagande skulle onekligen tyda på att den berörda gruppen saknade intresse för verksamheten och ansåg sig tillfreds utan särskild representation. Genom beslutsförehetsreglerna skulle majoritetens representanter tvingas bära sitt ansvar och närvara. "Stormöten" med fem—sex närvarande är liksom valda organ utan beslutsmässighetsregler idealiska tummelplatser för minoritetskupper.

Det är inte utan att åtgärder av det slag som här skisserats skulle innebära en svidande bakläxa framför allt för de befattningshavare i massmedia som genom sin passivitet gjort extremistdominansen möjlig. Om företagsdemokratin fungerar illa i det företag, som har till uppgift att vara den demokratiska opinionsbildningens främsta tjänare, hur kan det då för-

väntas gå på andra håll? Sannolikt bättre, varhelst samråd och medbestämmande sysslar med konkreta frågor av gemensamt intresse och inte med opinionsutbud.

Yttrandefriheten

Lika viktigt som det förefaller vara att ägna utredningsmödor åt analysen av företagsdemokratins verkningssätt, begränsningar och möjligheter, lika viktigt är det att inte låta oron över extremistdominansen ta sig uttryck i något tummande på yttrandefriheten. Det är inte genom förbud och straff som åsikter vederläggs, det är genom egen aktivitet. Det demokratiska Sverige får den debattnivå det förtjänar. Etiketten "den tysta opinionen" innefattar ingen ursäkt för dem som fortsätter att tiga. Det är sant, att tillgången till "det fria ordet" blivit en allt exklusivare nytthet och att små effektiva grupper, som tillskansat sig faktiska censurbefogenheter i de allt färre och alltmer koncentrerade opinionsapparaterna, kan utgöra svårforcerade hinder. Blir trycket tillräckligt starkt, måste de emellertid rimligtvis vika. Och det trycket skall utövas med goda argument, inte med vare sig gnäll eller maktspråk. Det är också sant att det personliga obehag som duster med massmediernas konformistiska ordningsvakter bjuder på är stort och ofta intensivt plågsamt. Det är dock en hedersammare pina än att ständigt knyta näven i byxfickan.

Det är all anledning hoppas, att bekymren över "vridningen" inte leder till krav på inskränkningar i yttrandefriheten.

På längre sikt — i ett läge där varje miss tanke om undertryckande av åsikter är utesluten — kan det vara anledning att göra en översyn av de befintliga rättsreglerna i vad gäller radion och televisioner men inte i syfte att lägga band på yttrandefriheten utan snarare för att överväga andra tekniska konstruktioner. Gällande lagstiftning innebär ett överförande till etermediernas område av de i huvudsak mycket gamla tryckfrihetsrättsliga reglerna. Dessa tillkom i en situation där det gällde att skydda fri opinionsbildning mot överhetstryck genom att de skapa en precis och liberal rättslig reglering av det tillåtna och det förbjudna samt en betryggande processordning, de utforma ansvarsreglerna så att myndigheterna måste göra halt vid porten till de inopportuna pressföretaget. En skulle bära ansvar, de andra skulle vara oåtkomliga. Denna ordning tillkom i ett samhälle med många pressorgan, de flesta av begränsad storlek och intet helt dominerande. Konsekvenserna av överdrifter, osanningar och misstag i något av dem kunde överlämnas åt de andra. Företagsdemokratiska beslutsformer, som kunde de facto begränsa den ansvarige chefens möjlighet att verkligen ta sitt ansvar, var okända. Utan att tänka på det torde man ha haft föreställningen om en "upplyst opinion" bland allmänheten som en faktisk grundförutsättning för systemet, och det stora antalet fria pressorgan gav denna opinion goda möjligheter att komma till uttryck.

Denna ordning överfördes till etermedierna i den svenska relativa samför-

ståndsidyllens sista år — 1966. Förmodligen räknade man med att reglerna knappast någonsin skulle behöva tillämpas (liksom man räknade med att den ett år äldre statstjänstemannalagstiftningens konfliktregler aldrig skulle tas i anspråk). Det kunde då vara tämligen likgiltigt om de var väl eller illa avpassade för monopolföretaget på radions och televisionens område. Det kan ifrågasättas om dessa regler — vilkas nuvarande utformning föter sig mycket svåröfrenliga med företagsdemokratiska beslutsprocesser — i tillräckligt hög grad beaktar detta företags särställning och dess anställdas situation.

Förtroendekrisen

Väsentlig på längre sikt måste också monopolföretagets rekryteringsfråga vara. Det är möjligt att det är just på denna punkt som någon form av bredare "medborgarinflytande" skulle kunna organiseras för att öka allmänhetens förtroende för radions och televisionens oväld och kompetens utan att behöva ingripa i själva verksamheten. Någon form av antagningsnämnd med brett opinionsunderlag skulle sannolikt kunna förhindra kottierrekrytering och bröders-hjälperksamhet utan att på ett från frihets- och integritetssynpunkt inacceptabelt sätt snoka i de sökandes antecedentia och åsikter.

Att ge radionämnden större befogenheter synes mig vara en tveksam utväg; skulle en sådan förstärkning innefatta möjlig-

het att ålägga sanktioner, är det i realiteten fråga om en åtstramning av yttrandefriheten, som man i så fall ej bör smussla med. Förbättrade resurser och stadgemässiga möjligheter att granska programverksamheten i dess helhet samt effektivare publicitet kring ställningstagandena vore däremot säkert värdefulla.

Ansvar för att den djupa förtroendekris, som nu sedan ganska länge präglar förhållandet mellan etermedierna och en sannolikt mycket bred opinion, bringas till en godtagbar avslutning vilar ännu så länge på de socialdemokratiska makthavarna, om monopolföretaget inte förmår att självt prestera lösningar som effektivt garanterar en varaktig bättring och om situationen gått därhän, att fri aktiv opinionsbildning utanför inrättningen inte förmår ta sig genom spärrarna. Att regeringspartiet trots enstaka koryféers missbelåtna rytanden vid enstaka tillfällen visat sig påfallande återhållsamt är enligt min uppfattning principiellt aktningsvärt. Maktutövning och yttrandefrihet är dåliga grannar. Vad som förefaller viktigt, om någon form av agerande kommer till stånd, är två ting. Först, att sådana åtgärder sker öppet, inte genom "mygel" och påtryckningar. Därefter, att det för alla demokratiska åsiktsriktningar väsentliga i en väl fungerande informations- och opinionsapparat betonas och att frågan inte ytterligare inflammeras genom partitaktiska utspel.